

Csőzik Rita: Politika, minek nevezzetek? A magyar egyetemisták és főiskolások politikáról alkotott szociális reprezentációja

BEVEZETŐ

Az Aktív Fiatalok Magyarországon Kutatócsoport 2013-as adatfelvételi hulláma a survey vizsgálati módszert fókuszcsoporthoz beszélgetésekkel bővítette ki (a kutatásról részletesen lásd SZABÓ A. 2014 jelen kötetben). Elemzésemben a politikával kapcsolatos érdeklődés és a politikáról alkotott szociális reprezentáció vizsgálatát tűztem ki célul. Először bemutatom a szociális reprezentáció elméleti keretét, amely egy jelenséggel vagy fogalommal kapcsolatos gondolatokat és elképzeléseket jelent, majd felvázolom a fiatalok politikai érdeklődéséről szóló korábbi vizsgálatokat, elméleti munkákat, majd rátérek a jelen kutatás releváns eredményeire. A rendszerváltás alapvetően a pozitív változások beindításának generátoraként indult, a reményteljes megújulások kapuján való átmenet után mégis mintha valami elakadt, megakadt volna. Az új generációk, a fiatalok a jövőbe vetett hit megtestesítői és megvalósítói, ám a pozitív fordulat némileg eltolódni látszik. Egy a kilencvenes években zajlott kutatás (ERŐS–MURÁNYI–PLICHTOVÁ–VARGA 1997) rávilágított arra, hogy a rendszertranszformáció után kiélezett társadalmi folyamatok indultak be. A pesszimista álláspont szerint a magyar társadalom állapotára az anómikus, patológikus vonások túlsúlya jellemző, míg egy másik, optimista felfogás várakozó álláspontra helyeződve azt állította, hogy talán a gazdasági helyzet, az életkörülmények javulása és az európai integráció megszünteti a meglévő társadalomlélektani zavarokat. A múlt determináló hatásából kiindulva, a modernizáció pozitív folyamatainak érvényesülését éppen azok a társadalomlélektani tényezők akadályozzák, amelyek a múlt örökségét képezik. A korábban kialakult attitűdök, mentalitások, szocializációs minták, a tanult tehetetlenség, a demokratikus tapasztalatok hiánya mind-mind olyan tényezők, amelyek a változás útjában állnak. Elgondolkodtató, hogy a fenti kijelentés napjainkban is mintha ugyanúgy időszerű lenne, tehát a várakozó álláspont továbbra is fennáll, ugyanakkor az egyetemisták és főiskolások tudásuk megszerzésével, birtoklásával és továbbadásával egyértelműen a társadalom jövőjét hordozzák.

A SZOCIÁLIS REPREZENTÁCIÓ ELMÉLETE

A szociális reprezentáció elmélete Serge Moscovici ([1961], 2002) nevéhez fűződik, az ő elméletalkotása kapcsán azokat a folyamatokat vizsgálják, amelyek révén a társadalom számára ismeretlen tartalmak, az absztrakt gondolkodás leszűrődik a köznapi gondolkodás szintjére, és annak részévé válik. Vagyis, az egyén társadalomba való beilleszkedéséhez szükséges szabályok és normák elsajátítását jelenti. A szociális reprezentáció elmélet a durkheimi kollektív reprezentáció gondolatkeréből ered, köztes fogalom az egyéni és kollektív reprezentáció közé helyezhető el. Durkheim élesen elhatárolta egymástól az individuumot és a társadalmat, vagyis egyéni és kollektív reprezentációkról beszélt. Az egyéni reprezentációk a belső állapotokra korlátozódnak, amelyek megosztása kizárólag szavak, képek, szimbólumok formájában lehetséges, amelyeket egy társadalom kollektíven birtokol. A szociális reprezentációk azonban nem feleltethetők meg a kollektív reprezentációknak, hiszen nem terjednek ki az egész közösség életére, hanem külön szociális csoportokhoz kapcsolódva jönnek létre. Emellett jellemző vonásuk, hogy kialakulásuk után elkezdnek önálló életet élni, összeolvadnak, elterjednek, újabb reprezentációkat hoznak létre. Moscovici álláspontja szerint a szociális reprezentációkat inkább jelenségként, mint fogalomként kellene kezelni, hiszen inkább egy speciális megértési módot képviselnek, a már ismert dolgok kommunikálásának módozatai, ezáltal a fogalmak és a percepciók között valahol félúton helyezkednek el (MOSCOVICI 2002, LÁSZLÓ 2005). Ebben a folyamatban szerepet játszik az adott szituáció természete, a közvetlen kontextus, az egyes személyek és csoportok ideológiai, szociális és kulturális háttere. A szociális reprezentációkat kontextualizált rendszerként kell elképzelni, vagyis mindig valamilyen diszkurzív térben jönnek létre és szociális közegbe ágyazódnak (ABRIC, idézi OROSZ –FÜLÖP 2007).

A reprezentációk egyrészt konvencionálizálják az egyén által tapasztalt eseményeket és személyeket, elhelyezik őket egy adott kategóriába. Életünk nem lehet mentes a reprezentációktól, a nyelv segítségével gondolkozunk és a gondolatainkat aztán reprezentációinknak megfelelő módon rendszerezzük. A reprezentációk jelentik számunkra a valóság egy válfaját. Emellett a reprezentációk preskriptív jellegűek, vagyis elháríthatatlan erővel hatnak, amely a gondolkodásunk kialakulása előtt már létező struktúráknak a kombinációja, és determinálja, mit gondoljunk. Ezek a szociális reprezentációk egy egész társadalom, egy egész közösség életére kiterjednek és a társadalomban terjedő összes képzet korábbi rendszerekkel áll kapcsó-

latban, és utal a kollektív emlékezet rétegződésére. Ugyanakkor az egyének és csoportok saját gondolataikkal aktívan formálják és folyamatosan kommunikálják saját specifikus reprezentációikat. E reprezentációk korunk társadalmának, politikai és tudományos életének termékei, mindennapi életünket jellemzik és közös valóságunk részei. Minden reprezentáció célja, az ismeretlent valamilyen módon ismerőssé, megfoghatóvá tenni. Mindezt olyan módon tesszük, hogy az ismeretlen fogalmat olyan kontextusba helyezzük, ahol a szokatlan megszokottá módosul, vagyis az ismeretlent egy ismert kategória részének tekintjük. A reprezentáció segítségével otthonosabban mozoghatunk a világban, mentális és pszichikai világunk gazdagabbá válik. És folyamatosan változik. A szociális reprezentáció tehát egyfajta fogalmi keretként fogható fel, amely szerint bizonyos jelenségeket és fogalmakat csak a történelmi, kulturális és társadalmi összefüggések kontextusában elhelyezve lehet csak kellőképpen megérteni és kezelni (LÁSZLÓ 1999, WAGNER ÉS MTSAI 1999).

A reprezentáció fogalma az egyéni és a társadalmi nem különválasztva kezeli, hanem összekapcsolva, amelyben az egyént alapvetően társas lényként értelmezi, akinek az énje csak úgy képes fejlődni, ha szociális közösségben él. Ezek a közösségek pedig működésképtelenek lennének, ha nem keletkeznének szociális reprezentációk. A szociális reprezentáció hangsúlyos volta tehát abban áll, hogy az általunk teremtett valóság újraalakításában nyújt segítséget számunkra. A reprezentációk nem stabil megismerési formák, hanem dinamikusan változó, megújuló folyamat részei, hiszen szerveződésük a kommunikáció révén folyamatosan módosul. A reprezentációkat létrehozó egyéneket egyfajta amatőr, naiv tudósokhoz hasonlítja Moscovici (2002) és azzal, hogy a reprezentációkat szociálisnak nevezzük, azt fejezzük ki, hogy szimbolikusak. A szociális reprezentációk mindig valakinek vagy valaminek a reprezentációi, konkrét tartalommal rendelkeznek, amelyek minden társadalomban különbözőek, és kora gyermekkortól befolyásolják az egyént, hiszen a szülők világról alkotott értelmezésén, vagyis a gyermek a körülötte lévő világgal egyfajta szűrőn keresztül kezd el megismerkedni.

FIATALOK POLITIKAKÉPE, POLITIKAI ÉRDEKLŐDÉSE

A rendszerváltást követően a fiatal generációk körében a politikai érdeklődés hiánya és az alacsony cselekvési aktivitás a jellemző. A kilencvenes években a gyenge tájékozódási igény, a kollektív cselekvéssel szembeni közöny az ezredforduló után sem változott nagy mértékben. Általánosságban elmondható, hogy a fiatalok körében az ifjúsági korfán lefelé haladva csökkenő tendenciát mutat a politika felé fordulás és az aktivitásigény. 1992-ben végzett kutatásból (STUMPF 1995) kirajzolódott, hogy a fiatalok minden csoportjában a politikai cselekvés iránti érdeklődés alacsony szintje tapasztalható. Ezt a jelenséget az államszocializmus hatásaként értelmezték, amelyet az úgynevezett elfordító hatású szocializáció, vagyis a politikától való távolságtartás, depolitizáltság jellemez. Nagy fordulat, trendváltás a kilencvenes évek második felében sem következett be. 1997-ben a 14–30 évesek körében végzett vizsgálat (SZABÓ I.–ÖRKÉNY 1998) szerint a fiatalok egyharmada teljes közönyt és érdektelenséget tanúsított a politika iránt, sőt, úgy tűnt, hogy a rendszerváltás menetében egyre inkább csökken az ezzel kapcsolatos érdeklődésük. Mindez azonban úgy tűnik általános trend, nemcsak a fiatalokra jellemző (GAZSÓ F. – LAKI 2004).

Az *Ifjúság2000* (LAKI–SZABÓ A.–BAUER 2001), az *Ifjúság2004* (BAUER–SZABÓ A. 2005) és az *Ifjúság2008* (BAUER–SZABÓ A. 2009) kutatások is ezt a tendenciát erősítik. Az *Ifjúság2000* kutatás eredménye szerint a rendszerváltást követő évtized társadalmi és politikai élete erőteljes mértékben depolitizálta a felnövekvő nemzedékeket. A 15–29 éves fiatalok körében a politikától teljes mértékben elfordulók aránya meghaladta az egyharmadot, míg a legintenzívebben érdeklődők aránya mindössze 3 százalék volt. Érdekes fejleményként jelent meg, hogy kimutatható módon azon 15–21 évesek, akiknek a szocializációja alapvetően már az új rendszerben történt, közönyt mutattak a politikával szemben. Valószínűsíthetően a felnövekvő nemzedékben az a társadalmi tapasztalat rögzült, hogy a pártközpontú elituralom nem tart igényt az állampolgári részvételre, tehát a politikától való távolmaradás és az érdeklődés hiánya a hatalmi-uralkodó működés normális velejárója.

Két oldalról ható folyamatról van szó, amelynek egyik oldalán az uralmi elit áll, akinek nem áll érdekében a kollektív állampolgári cselekvésre való ösztönzés, míg a másik oldalon az állampolgár számára az általános tapasztalat szintjén nem jelenik meg az egyéni érdekek és célok képviseletének lehetősége, illetve megoldási módja, vagyis a civil társadalom, mint hatalmi elitet korlátozó erő nincs jelen. Hazánkban a képviseleti demokrácia olyan típusa épült ki, amelyben a közügyek gyakorlása főként és kizárólag a pártok feladata, az alulról jövő állampolgári kezdeményezések pedig nem, vagy csak nagyon ritkán jelennek meg. A fiatalokra jellemző depolitizáltság ennek velejárójaként realizálódik, miközben a szocializációs minták ezt a mentalitást adják tovább és erősítik. A fiatal nemzedék elzárkózó viselkedését pedig a pártokhoz kapcsolódó negatív

képzetek és tapasztalatok táplálják, ugyanakkor jelentős mértékű bizalomhiány is detektálható, amelyhez szorosan kapcsolódik az a vélemény, amely szerint a pártok partikuláris érdekek képviselőjeként jelennek meg az állampolgárok számára. Tehát ilyen szempontból lényegtelen, hogy melyik párt kormányoz, végső soron úgyis csak a hozzájuk kapcsolódó klientúrát képviselik. Magyarországon egyrészt úgy tűnik, hogy a hatalmi elit oldaláról tekintve, a választópolgárok aktivitására szinte kizárólag csak a hatalmi csoportok közötti küzdelem eldöntése kapcsán van szükség, másrészt az állampolgárok is mintha megelégednének azzal, hogy a demokrácia nem jelent más, mint a négyévenkénti szavazáson való részvételt (SZABÓ I.–ÖRKÉNY 1998, LAKI–SZABÓ A.–BAUER 2001, GAZSÓ F.–LAKI 2004).

A 2002-es választások során úgy tűnt, fordulat állt be a fiatalok politikával kapcsolatos érdeklődését tekintve, hiszen ekkortájt a korábbi évekhez viszonyítva nagyobb arányban kapcsolódtak be a kampánytevékenységbe és aktívabbnak mutatkoztak különböző politikai rendezvényeken. Ugyanakkor a vizsgálatok (*Ifjúság2004*) az érdeklődés alacsony szintjéről számoltak be. Tehát a pozitív irányú változás csupán látzólagosnak tekinthető. A válaszadók 63 százalékát nem, vagy egyáltalán nem érdekelte a politika, míg 37 százalék mutatott valamilyen szintű érdeklődést. Ezen adatok arról tanúskodnak, hogy a politikától magukat távol tartók aránya 2000-hez (*Ifjúság2000*) képest emelkedett. 2008-ban is hasonló arányokról számoltak be a nagymintás ifjúsági vizsgálat során (*Ifjúság2008*), hiszen a válaszadók 60 százalékát nem, vagy egyáltalán nem érdekelte ekkortájt a politika, míg mintegy 40 százalékuk valamilyen szintű érdeklődésről számolt be. Az kutatások megerősítették, hogy minél alacsonyabb iskolázottságú a fiatal, annál kevésbé mutat érdeklődést a politika iránt. A fiatalok politikai affinitása gyakorlatilag nem mutatott változást az évek során (SZABÓ A.–KERN 2011).

A politikától való elfordulás nem a rendszerváltás után következett be. A magyar fiatalok érdeklődése igen alacsony szintre állt be az elmúlt évtizedek során. Életkorukból, élethelyzetükből adódóan nem nyitottak a közéleti folyamatok iránt, és az elmúlt két évtizedben lezajlott változások még inkább az ellen hatottak, hogy a fiatalok nyitottá, aktívvá és politikailag integrálttá váljanak. A magyar fiatalok politika iránti érdeklődése nemzetközi összehasonlításban is alacsonynak számít, messze áll a demokratikus hagyományokkal rendelkező nyugat-európai országok fiataljaitól, inkább a közép-kelet-európai országokéhoz közelít (SZABÓ A. 2011).

A fiatalok a rendszerváltást követően egy pozitív és reményteli elvárásrendszerrel indultak, majd negatív tapasztalatokkal, létbizonytalansággal, egzisztenciális fenyegetettséggel találkoztak. Az új demokratikus szerkezet alapvetően tehát elégedetlenséget váltott ki a fiatalokban, a politika átláthatatlan világ számukra, jellemző tehát a politikával szembeni távolságtartás és közöny. Ez pedig valószínűleg azzal függ össze, hogy erős negatív képzetek alakultak ki a pártok működésével kapcsolatban, mindez pedig sztereotípiaként rögzült. A politika iránti alacsony érdeklődés összefüggést mutat azzal, hogy sokan úgy érzik, a politikusokat nem igazán érdekli a fiatalok véleménye, nincs kapcsolat a politikai alrendszer és az ifjúsági társadalom között. Ugyanakkor sokan úgy vélik, hogy a politika kizárólag a nagypolitikával azonosítható, így a helyi kezdeményezéseket, a lokális ügyekben való részvételt nem igazán tekintik a politikához tartozónak. Van bizonyos igényük a helyi politika formálására, ám ez kimerül az egyoldalú kapcsolatban, amely az információgyűjtést, tájékozódást jelenti csupán. Feltételezhető, hogy az erőteljes politikai életre jellemző konfliktus is taszítja a fiatalokat, lényegében eltűnnek a politikai társadalom alól, nemcsak nem érdekli őket a politika, hanem látványosan el is fordulnak tőle. A rendszerváltás után felnövekvő ifjúság mintakövető, nem akarnak változtatni helyzetükön, de ha akarnának se lennének képesek változtatni, mert nincsenek meg azok a rendszerszintű mechanizmusok, amelyek utat kínálnának ezeknek a lehetőségeknek, kívánalmaknak (SZABÓ I. 1991, GAZSÓ F. – LAKI 2004, SZABÓ A. – KERN 2011).

A politikai részvétel alacsony szintjének egyik magyarázó elve lehet az állampolgári kompetencia alacsony és a polgári cinizmus magas szintje. A rendszerváltás elitista jellege szintén magyarázattal szolgálhat, hiszen az állampolgárok többsége a rendszerváltásban nem mint aktív aktor, hanem többnyire mint passzív szemlélő vett részt, tehát a folyamat mozgatóereje nem a tömeg volt, hanem a szűk értelmiségi-politikai elitcsoportok. Ezen kívül jellemző az általános pártellenes érzület, amelyet a pártosodás alacsony szintje is jól mutat. A társadalmi individualizáltság hangsúlyos volta, a rendszerváltás során megmutatkozó állampolgári politikai passzivitás táptalaja az előző korszakhoz köthető, amelynek depolitizáló korszaka egészen napjainkig érzéti hatását (KÖRÖSÉNYI 1997). Szabó Andrea és Kern Tamás szerzőpáros (2011) szerint a magyar rendszerváltás beakadt és megrekedt egy olyan szinten, ami kockáztatja a társadalmi integrációt.

KUTATÁSI KÉRDÉSEK

Kutatásom célja feltárni azt, hogy a magyar egyetemisták és főiskolások hogyan viszonyulnak a politikához, továbbá megvizsgálni, milyen fogalmat alakítanak ki és milyen szociális reprezentációval rendelkeznek a politikai jelenségéről. A jelen kutatás feltáró jellege miatt előzetes hipotézisek nem, csupán kérdések megfogalmazása történt:

- K1. A kutatásom alapvető célja a politika reprezentációjának feltárása, az asszociációs válaszok tartalmi vizsgálatának segítségével. Lényeges kérdés, hogy mennyire található konszenzus a jelentéssel kapcsolatban, milyen asszociációk alkotják a reprezentáció központi magját, és melyek a perifériát.
- K2. Fel szeretném tární, hogy milyen a reprezentáció kognitív szervezettsége, milyen főbb dimenziók fedezhetők fel az asszociációk mögött, milyen a változatossága, illetve milyen az olyan kifejezések aránya, amelyeket csupán egy ember említett.
- K3. Azt is be kívánom mutatni a fókuszcsoporthoz és a mélyinterjúk alapján, hogy milyen viszonyulások, gondolkodási minták, szubjektív vélemények figyelhetők meg az egyetemisták és főiskolások körében.

A KUTATÁS EREDMÉNYEI

Politikával kapcsolatos szociális reprezentációk²⁴

A politikával kapcsolatos asszociációk megmutatják a szociális reprezentáció tartalmát és elősegítik a reprezentációk struktúrájának megismerését is. Ezzel a módszerrel fel lehet térképezni, hogy milyen kép él a fiatalok fejében a politika szó kapcsán, milyen mezőben helyezik el, és ezáltal olyan tudattartalmak is hozzáférhetővé válhatnak, amelyek egyébként rejtve maradnának.

A szociális reprezentációk mérésére az egyik legelterjedtebb módszer a szemantikus háló szabad asszociációval történő feltérképezése. Ennek során arra kéri a vizsgálati személyeket, hogy egy adott fogalom kapcsán fogalmazzák meg azokat a kifejezéseket, amelyek először eszükbe jutnak. Ilyenkor egy kiválasztott csoport szociokognitív világának a feltárása a cél, ugyanis ez a világ alkotja az adott csoport számára a valóságot, amely nem elkülönült részekből áll, hanem hasonlóság alapján egymással kapcsolatban van, szemantikus hálókat képez. A vizsgálat során a Vergès (1994, idézi OROSZ – FÜLÖP 2007, UJHELYI 2011) és a Flament és Rouquette (2003, idézi OROSZ – FÜLÖP 2007, UJHELYI 2011) által alkalmazott elemzési módszereket használva vizsgálom az asszociációs válaszokat. Vergès alapján a politika reprezentációjának központi magját a magas gyakorisággal adott fogalmak képezik.

Az Aktív Fiatalok Magyarországon, 2013 kutatás egyik részét a „*Mi az az első (egyetlen) szó, ami eszébe jut erről a kifejezésről: politika?*” kérdésre adott válaszok, asszociációk képezték. A hallgatók szabadon asszociáltak, tehát leírták azt az egyetlen szót, ami először az eszükbe jutott. A teljes minta elemzése során 1237 választ kaptunk (597 férfi és 640 nő) 1300 hallgatótól²⁵. A válaszokat csoportosítva az alábbi kategóriákat alakítottam ki:

1. táblázat.

A politikával kapcsolatos asszociációk

1) AKTOROK	2) HATALOM	3) HAZUGSÁG	4) NEGATÍV KIFEJEZÉS
a) parlament	a) hatalom	a) hazugság	a) negatív kifejezések
b) párt	b) irányítás	b) csalás/lopás	b) szitokszavak
c) társadalom	c) közélet	c) korrupció	
d) politikus	d) érdek		
e) kormány	e) bonyolult		
	f) vita		

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2013. Saját számítás.

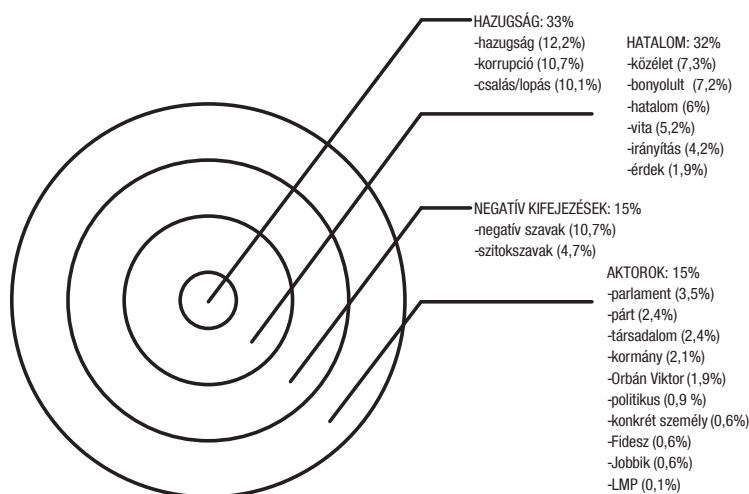
24. A válaszadókat arra kértük, hogy írják le: „*Mi az az első (egyetlen) szó, ami eszébe jut erről a kifejezésről: politika?*”

25. 63 fő nem adott értékelhető választ.

A megkérdezettek 33 százaléka a *hazugsággal* kapcsolatos – *csalás, lopás, átverés, korrupció* – szavakkal hozta összefüggésbe a politikát. 32 százalék említett a *hatalom* – *irányítás, felelősség, közélet, érdek, bonyolult, vita* – kategóriához tartozó kifejezést. 15 százalék *negatív kifejezésre* asszociált, míg 15 százalék valamilyen *politikai aktort* – *parlament, párt, társadalom, politikus, kormány* – említett.

Mint minden szociális reprezentáció, a politika szociális reprezentációi is egy-egy központi mag köré szerveződnek. Jelen kutatásnál rangról nem beszélhetünk, hiszen minden hallgatótól egyetlen szót kértünk asszociációként. Központi magnak egyértelműen a *hazugság* (*csalás, lopás, átverés, korrupció*) tekinthető. Ez a központi mag a reprezentáció legstabilabb eleme, leginkább meghatározza a politika reprezentáció szerkezetét és jelentését. A második leggyakrabban említett asszociáció a *hatalom* (*irányítás, felelősség, közélet, érdek, bonyolult, vita*). A perifériát alkotják egyrészt a *negatív kifejezések* (*szitokszavak*), másrészt az *aktórok* (*parlament, pártok, társadalom, politikus, kormány*). Azok az elemek, amelyek közelebb vannak a központi maghoz, fontosabb szerepet kapnak a reprezentáció jelentésének meghatározásában.

1. ábra. Egyetemi és főiskolai hallgatók politikai reprezentációja

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2013 kutatás, Saját számítás.

A vizsgált jelenséggel kapcsolatos további elemzéseket tesznek lehetővé a Flament és Rouquette (2003, idézi OROSZ–FÜLÖP 2007) által leírt mutatók: változatosság (diverzitás), ritkasági index (hapax, H) és sűrűségérték (denzitásérték). A társas konszenzus erősségét, változatosságát az eltérő szavak csoportjainak és az összes említett szó számának hányadosa határozza meg. Értéke 0 és 1 között van. Ha nagy a szám, akkor az nagy változatosságra és kisebb reprezentációra utal, míg ha kisebb, annál kevésbé diverz a reprezentáció és annál nagyobb a konszenzus az adott tárggyal kapcsolatban. Jelen esetben a változatosság (D) értéke 0,4, amely viszonylag erős konszenzust jelez a reprezentációval kapcsolatban.

A ritkasági index az egyszer előforduló szavak számának és a megjelenő szótípusok gyakoriságának arányát jelenti. Ebből lehet arra következtetni, hogy milyen színvonalú a vizsgálat tárgyával kapcsolatos kognitív szervezethez való viszony. Minél nagyobb ez az érték, annál több olyan elem van a mintában, amelyet csupán egyetlen ember említett, ami a kognitív szervezethez való instabilitására utal. Jelen esetben ez az érték 0,4, ami jelzi, hogy a politika reprezentációval kapcsolatos kognitív szervezethez való viszony stabil. *Alacsony a ritkasági index és a változatosság is, így tehát egy megalapozott reprezentációval van dolgunk.*

Néhány példa az egyszer említett szavakra		
alkotmány	kutya	szabadság
orr	gyomorgórcs	árnyjáték
böszmeség	autizmus	ombudsman
hiba	bolhacirkusz	Állatfarm
pálinka	kríziskommunikáció	sör
uborka	tragédia	újratervezés

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2013 kutatás.

A *hazugság* kategória elemeit megvizsgálva azt láthatjuk, hogy a *hazugság* (12%), a *korruptió* (11%) és a *csalás/lopás* (10%) kifejezések jelenléte az összes választ tekintve markánsnak mondható. Mindez utalhat arra, hogy az állampolgár ilyen módon szeretné kifejezni elégedetlenségét a politikai élet folyásával szemben. A politikával kapcsolatos érdeklődés ambivalens módon jelenik meg. Olyan ez, mintha a magyar egyetemisták és főiskolások nagy része bizonytalanul, ambivalens módon kötődne a politikához. Egyszerre elutasítják, és keresik is vele a kapcsolatot. Tudják, vagyis tudni vélik, mi zajlik általában a politikai élet színpalái mögött, de mégis szeretnének hinni benne, hogy hatást gyakorolhatnak rá. Megvan az illúzió, hogy dönthetnek, ám kétséges, hogy történik-e bármi, érdemes-e foglalkozni vele. Erőteljes véleményformálás jelenik meg, amely *alapvetően nem nélkülözi az emóciókat, tehát az érzelmi kapcsolatot egyén és politika között létezik, még ha negatív irányultságú is.*

A *hatalom* fogalomcsoportja az alábbi módon alakul: közélet (7%), bonyolult (7%), hatalom (6%), vita (5%), irányítás (4%), érdek (2%). Ennél a kategóriánál szembevetendő a politikával kapcsolatos bonyolult jelző, amely sok esetben káoszt, átláthatatlanságot foglal magában, távolságtartást jelezhet. A leíró kifejezések között található a korábbiakhoz hasonló módon, a negatív konnotációt sejtető vita, ellentét, egymásnak feszülés megjelenése.

A kapott eredmények azt is megmutatják, hogy van különbség a „politikai” és a „közéleti” érdeklődés fogalma között. Szabó Andrea és Oross Dániel (2012) már az Aktív Fiatalok Magyarországon, 2012 kutatás során igazolták, hogy a két terület ugyan közel áll egymáshoz, de nem mosódik össze. A közéleti, társadalmi problémák iránti érdeklődés magasabbnak bizonyult a politikai érdeklődésnél. Jelen kutatás során ezzel egybecseng, hogy a politikára kért asszociációk sorában a „közélet” és „közügy” szavak említése viszonylag alacsony szinten jelent meg.

A *negatív kifejezések*: negatív szó (11%), szitokszó (5%). A negatív szavakat jobban megvizsgálva különböző jelentésárnyalatokat érzékelhetünk: baj, borzalom, gerinctelen, kudarc, rossz, undorító. Erőteljes elutasítást tükröző kifejezésekről beszélhetünk, amelyek egyértelmű módon érzékeltetik az elfordulást, kiábrándultságot. A szitokszavak ezt a tendenciát erősítik, emellett gátolt, frusztrált helyzetről árulkodnak. A vélemény nem burkolt formában jelenik meg, hanem az indulatok és emóciók mentén tör utat magának.

Az aktorok: parlament (3,5%), párt (2%), társadalom (2%), kormány (2%), Orbán Viktor (2%), politikus (1%), konkrét személynév (1%), Fidesz (1%), Jobbik (1%), LMP (0,1%). Egyrészt ezek azok a kifejezések, amelyek leíró, semleges viszonyrendszerről tanúskodnak, ugyanakkor tükröznek valamifajta orientációt is. Látható, hogy Orbán Viktor neve több ízben megjelent a válaszok között, emellett néhány konkrét személy is említésre került (például Gyurcsány Ferenc neve ötször, míg Torgyán József és Navracsics Tibor neve egyszer-egyszer bukkant fel).

A ritka, egyszer előforduló válaszok magas számban jelentek meg a minta egészében. Némelyik (például: Állatfarm, alkotmány, újratervezés) csupán halvány eltérést képvisel a megjelenő szótípusok sorában, valójában legtöbbször a központi magra utal alternatív realitást képviselve. A távoli asszociációk ugyanakkor kreativitásról, valamifajta elgondolkodásról tanúskodnak (például: sör, uborka, orr, kutya).

Összességében az eredmények arra utalnak, hogy a magyar egyetemisták és főiskolások politikareprezentációja meglehetősen egységes. Az egész mintát tekintve a *hazugság* bizonyult a politikához kapcsolódó legkiemelkedőbb, legfontosabb fogalomnak. Ezt szorosán követi a *hatalom* kategóriája, majd a *negatív kifejezések*, illetve az *aktorok* némileg lemaradva. Látható, hogy a központi magot alkotó asszociációk egyrészt negatív emóciót fejeznek ki a hazugságra utalva, másrészt semleges, leíró szavakat. A hallgatók politika-koncepciója a hazugság köré szerveződik. *Két évtizeddel a rendszerváltás után az egyetemisták és*

főiskolások politikareprezentációja a kiábrándultságot tükrözi, amely úgy tűnik, elég konszenzuális: negatív dolognak tartják a politikát. Szimbolikusán is kifejezik azt a távolságot, amely köztük és a politika világa között átvél. Azáltal, hogy a politikára színjátékként, átverésként, csalásként tekintenek, arról tanúskodik, hogy kevésbé bíznak a pártok, illetve a politikusok megfelelő működésében, ily módon a bizalmatlanságuknak is hangot adnak. Elégedetlennek, becsapottnak, kiábrándultnak érzik magukat, nem azt kapták, nem azt érzékelik a demokráciából, ami az elvárásrendszerüknek megfelelné.

SZUBJEKTÍV VÉLEMÉNYEK A POLITIKA FOGALMÁVAL KAPCSOLATBAN – A FÓKUSZCSOPORTOS ÉS A MÉLYINTERJÚS VIZSGÁLATOK EREDMÉNYEI

Fókuszcsoportok

A fókuszcsoportos vizsgálatokat tekintve az egy témához kapcsolódó válaszadások általánosíthatósága korlátozott, ezen eredmények nem tekinthetők reprezentatívnak. Az eredményeket több tényező befolyásolhatja, így körültekintően kell eljárni az értelmezéseket illetően. A fókuszcsoport előnyei közé tartozik az, hogy igyekszik feltárni az aggodalmak, felfogások, dimenziók széles körét, tehát nem a mennyiségi elemzésre kerül a hangsúly, hanem a potenciális jellemzők mélységét segít megérteni (VICSEK 2006).

Az 2. táblázatban feltüntettem a fókuszcsoportok összetételét.²⁶ A helyszín minden esetben az adott település egyeteme, illetve annak egyik helyisége volt. A hét fókuszcsoportos beszélgetést 2013. február és április között bonyolítottuk le, összesen 59 egyetemista és főiskolai hallgatóval, akik az ország valamely nagyvárosának egyetemén (Budapest, Debrecen, Miskolc, Pécs, Szeged, Győr) tanultak. Minden esetben előzetesen szűrőkérdőív segítségével válogattuk a résztvevőket, amelyben a közéleti, illetve politikai aktivitás és meghatározott pártszimpátia játszott hangsúlyos szerepet. A fókuszcsoportos interjúkat strukturált vezérfonal segítségével készítettük el. A fókuszcsoportok során vizsgált témakörök és témák:

- részvételi blokk;
- politikai szocializációs blokk;
- pártpolitikai blokk;
- posztmaterializmus-blokk;
- jelen- és jövőkép-blokk.

Jelen elemzésnél kizárólag a politikához, a politikai szocializációs blokkhoz kapcsolódó kérdésekre adott válaszokat igyekeztem összegezni, jellemezni. A hozzászólásokból idézeteket is feltüntettem, méghozzá olyanokat, amelyek az elemzés során tapasztalható fő mintázatokat, témákat hordozzák és prezentálják. Tematikus elemzések segítségével megpróbálom bemutatni azokat a gondolati elemeket és képzeteket, amelyek a mai fiatalok fejében megjelennek a politika kapcsán. A politika szociális reprezentációját az asszociációelemzéseken túl, ezen keresztül próbálom meg árnyalni, színesíteni, komplexebbé tenni.

2. táblázat.

Fókuszcsoportok összetétele

	típus	létszám	település
1.	LMP szimpatizánsok	9 fő	Budapest
2.	Jobbik szimpatizánsok	8 fő	Miskolc
3.	Aktív hallgatók	7 fő	Szeged I.
4.	Baloldali szimpatizánsok	11 fő	Szeged II.
5.	Passzív hallgatók	6 fő	Győr
6.	Fidesz szimpatizánsok	10 fő	Debrecen
7.	Politikai szocializációs (aktív-passzív hallgatók)	8 fő	Pécs

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2013 kutatás.

26. Moderátorok: Keil András, Oross Dániel, Róna Dániel és Csőzik Rita voltak.

Politikával kapcsolatos viszony

A politikáról való gondolkodás kapcsán úgy vélik, hogyha valaki kapcsolatba kerül a politikával, „*utat zár el maga elől*”, emiatt sokan tudatosan távol tartják magukat tőle. „*A politikusi stigma*” és a „*korruptió*” kijelentések jelzik a negatív konnotációt, amely összecseng az asszociációs vizsgálat eredményeivel. Néhányan árnyaltabban fogalmaznak:

„*A politikusok külön faj, nem rossz értelemben, velük kapcsolatban nem feltétlen pozitív tapasztalatom van.*” (szegedi I. csoport); „*Politika a pártpolitika, kifejezetten távol tartom magam tőle.*” (szegedi I. csoport)

Többet hangot adtak negatív véleményüknek: „*Magyarországon nem közkedvelt*” (győri csoport); „*zűrzavaros*” (győri csoport); „*pszichológia: hogy hitessük el az emberekkel, hogy jó nekik*” (győri csoport); „*nem a legjobb*” (győri csoport); „*korruptió*” (pécsi csoport); „*szektás*” (pécsi csoport); „*alapvetően rossz*” (győri csoport). Míg mások az asszociációs kategóriarendszernél felbukkanó semleges leíró, politikai aktorokhoz kapcsolódó kifejezésekkel éltek: „*döntéshozatal*” (győri csoport); „*hatalom*” (pécsi csoport); „*irányítás*” (pécsi csoport); „*pártok*” (pécsi csoport); „*felelősség*” (pécsi csoport). Annak ellenére, hogy úgy érzik, a politikával foglalkozni sokszor terhes, és gyakran frusztráló, mindenképpen szükséges. Fontos az, hogy az ember a saját életének az irányítója legyen, ne adja ki a kontrollt a kezéből.

Különbséget tesznek politika és közélet között: „*A politika jóval negatívabb, mint a közélet – utóbbi kellemes, diskurzus, a politikát a politikusok művelik.*” (budapesti csoport) Többen említik az egymásra hatást, amely szerint a politika befolyásolja a közéletet, vagyis azt, hogy mi jut el az állampolgárhoz, és szerencsés esetben a közélet is formálja a politikát. Ugyanakkor a politikai világ zártsága érzékelhető, hiszen „*... az is benne van, amit nem tárnak a nyilvánosság elé*”.

A politika kapcsán többen a kapcsolati tőke prioritását és konkrétan a korrupciót emelték ki: „*Mindamellett, hogy milliós fizetésük van, kiveszik a részüket az adófizetők pénzéből.*” (szegedi II. csoport) Bár voltak, akik némileg felmentést adtak a politikusok számára: „*Nem a politikus korrupt, hanem az ember. 2000 éve így van. Ne várjuk el tőlük, hogy ne lopjanak.*” (szegedi II. csoport) Egy szűk rétegnél, a vezető pozícióba jutott személyeknél, politikusoknál ez egyértelműen megjelenik: „*A politikusok szemérmetlenül csinálják.*” (szegedi II. csoport); „*zárt haveri kör, amibe nem lehet bekerülni...*” (budapesti csoport) Az előre leosztott feladatok és szerepek kiábrándultságot hoznak magukkal a fiatalok körében, miközben érzékelik, hogy az ország irányításának kompetensebbnek, körültekintőbbnek kellene lennie.

„*Elvárná az ember, ha ilyen magasra jutott, mint az országirányítás, ilyeneket ne csináljon!*”, „*Alulszociáltak voltak vezető pozícióban, ezért tartunk ott ahol.*” (szegedi II. csoport)

Szocializációs ágensek szerepe

A politikai szocializáció ágenseit tekintve elmondható, hogy a hallgatók álláspontja szerint a politika csak vitákat szül, konfliktusok melegágyának tekinthető. Egy részüknél a családban való beszélgetések során nem igazán kerül terítékre a politika, némileg tabuként kezelik.

„*Apával szoktam róla beszélgetni, viszont régen ő sem hozta fel a témát, de ha én felhoztam, szívesen benne volt a dologban.*” (debreceni csoport); „*Én is szeretem felhozni, csak a családom nem foglalkozik politikával, merthogy nem érdekli őket.*” (debreceni csoport); „*őnmagában a szűk családi kör nem szokott róla beszélni.*” (debreceni csoport)

Legtöbben arról számoltak be, hogy a politikai témájú beszélgetések leginkább a baráti társaságokban jelennek meg. „*Nem a családban kell erről beszélgetni, hanem barátokkal.*” (győri csoport). A baráti társaságokat illetően háromféle viselkedési mód jelenik meg. Egy részüknél a barátok véleménye azonos, tehát homogén a baráti kör a politikai nézeteket illetően:

„*... érdeklődésem olyan emberek közé vonzott, akiket egyúttal tartok a barátaimnak, de ha ármalyatokban nem is értünk egyet, alapvetően úgy érzem, hogy az értékrendünk közös.*” (pécsi csoport)

Másoknál vannak olyan barátok, akik eltérő nézeteket vallanak, és a megoldási mód az, hogy nem beszélnek róla, kerülnek a témát, mert csak vitákat szül:

„*Egyszerűen nem beszélünk politikáról, mert tudjuk, hogy ez csak vitát szül.*” (pécsi csoport); „*Vannak olyan barátaim, akikkel nem lehet erről beszélni, akkor nem is forszírozzuk ezt a kérdést, témakört.*” (pécsi csoport)

A harmadik viselkedési mód pedig a szintén vegyes társaságban nem az elkerülés, hanem a vélemények ütköztetése: „*... szoktak termékeny viták is kialakulni.*” (pécsi csoport)

A baráti társaság és az idősebb generációk említése kapcsán általában apátiáról, érdektelenségről és félelemérzetről számoltak be. Az információhiányt és a kizártságot érzékelik maguk körül:

„*Rendszerváltás után azt tapasztaltam, hogy szétölik az embert. (...) Az emberek többsége otthon ül, és facebookozik.*” (szegedi I. csoport); „*Nálunk sok volt a BSc után hogy végzős, el kell helyezkedni, és nem nagyon vállaltak fel ilyen dolgokat, nem mentek bele ilyen politikai dolgokba, mert megvan az emberekben az a félelem, hogy ez akkor most befolyásolni fogja azt, hogy milyen képet alakítanak ki rólunk vagy vissza fog ütni.*” (miskolci csoport)

Némi generációs különbséget vélnek felfedezni a politikához való viszonyt illetően, amely a megcsontosodásban, a változásnak való ellenállásban tükröződik:

„*Idősebb ismerőseim körében pedig az abszolút apátia, amit érzek, és maximum ilyen törésponti kérdésekben hajlandóak véleményt alkotni (...)* De a politikai érdeklődésük az abszolút minimális. Az idősebbek körében pedig úgy tapasztalom, hogy inkább a régi berögződések azok, amik döntöek.” (miskolci csoport)

Politikai aktivitás, politikai változás

Többen arról számoltak be, hogy zavarja őket a társadalom részéről tapasztalt passzivitás és érdektelenség. „*Szégyellem, hogy a hallgatók, sőt az egész társadalom hogy viszonyul az egész helyzethez, zavar ez a passzivitás.*” (szegedi I. csoport) Hazánkban sokan hajlamosak a Pató Pál úr féle gondolkodásmódra, vagyis addig halasztják a cselekvést, ameddig csak lehetséges, ameddig a saját egyéni életüket meg nem érinti a politika világa: „*... külföldön megismerkedtem egy teljesen más kultúrával, ha ott nem tetszik valami, akkor oldjuk meg, itthon meg halasztgatjuk, hátha megoldja valaki.*” (szegedi I. csoport)

Valaki egyenesen patológikusnak látja a jelenlegi helyzetet:

„*A politikáról való gondolkodás beteg ma Magyarországon – külföldön tők normális dolog kinyilvánítani hogy jobb vagy baloldali párttal szimpatizál – itthon arra kell figyelni, hogy ezután kivel beszélgethet, kiközösítik.*” (szegedi I. csoport)

Emellett érdekes módon néhányan úgy látják, hogy a felelősség megosztásának kérdése is aktuális, hiszen majd csak jön valaki, aki majd intézkedik helyettük, aki megoldja a problémákat anélkül, hogy az egyénnek bármit is tennie kellene, így ilyen módon a kényelmes passzivitás fenntartható marad. Hiányolják az állampolgári aktivitást, amely akár a négyévenkénti választáson való részvétel elmulasztása során is kifejeződik: „*Az nem választás, hogy nem megyek el. Aki azzal szokott védekezni, hogy az is egyfajta véleménynyilvánítás, hogy nem megyek el és azzal is kifejezem a véleményemet. Ha nem megyek el szavazni, azzal nincs alapom, hogy kritizáljam. Mindenkinek kötelessége lenne szavazni.*” (szegedi II. csoport)

Többen hangot adtak annak a véleményüknek, hogy a politikában változásra lenne szükség. Az alanyok nagy része azt vallja, hogy igenis politikai oktatás szükséges az iskolákban: „*... szerintem erre az oktatásnak kellene felkészítenie, hogy ne így működjének az emberek.*” (pécsi csoport). A tapasztalatok vegyesek, hiszen volt, aki találkozott politikai célzatú neveléssel az oktatási intézményekben, míg mások ilyen típusú történésekről nem számoltak be. Abban például a győri csoport résztvevői egyöntetűen megegyeztek, hogy ennek az oktatási rendszerben való hatékony megvalósításához elsődlegesen pártatlanságra van szükség, máskülönben könnyen „*agymosássá válhat*”.

„*Ha politikai szempontból nézzük, hogy jó állampolgár, akkor elsősorban az oktatásnak kellene erre alapozni, főleg az általános iskolának és a gimnáziumnak, és ami szerintem nagyon hiányzik az a kritikus gondolkodásnak az elsajátítása olyan szempontból, hogy az ember bármilyen hittételként kezelje ezeket a politikai elveket, ki tudjon lépni ezekből a dolgokból.*” (pécsi csoport)

Arra a kérdésre, hogy milyen értéket kell átadni a gyermekeknek ahhoz, hogy jó állampolgárok váljanak belőlük, és mindez kinek a feladata, többen a család szerepét, ezen belül is a szülők felelősségét is megjelölték.

„*... alapján a szülő határozza meg, hogy mennyire legyen nyitott a többi hatásra. Mennyire tudja jól kezelni a szülő, hogy mondjuk másmilyen véleményeket kap a gyerek az iskolából...*” (pécsi csoport)

Nem elhanyagolható szempontként felbukkant a flexibilitás, a körülményekhez való megfelelő alkalmazkodás és a nyitottság.

„A flexibilitás a legfontosabb, és mindenképpen a szülő feladata elsősorban nevelés útján tudatosítani a gyerekekben azt, hogy folyamatosan nyitott elmével kell járnia a világban.” (pécsi csoport)

Lényeges tehát az, hogy az emberek megtanulják már a korai szocializáció során, hogy merjenek gondolkodni, mert mire az oktatási rendszerbe bekerülnek, rendelkezniük kellene egy olyan megfelelő alappal, egy olyan értékrenddel, amely segítséget nyújt a későbbi tapasztalatok, vélemények, hatások befogadásában és azok hatékony integrálásában.

Mélyinterjúk

Az Aktív Fiatalok Magyarországon 2013 kutatás keretében készített mélyinterjúk 2012 novembere és 2013 februárja között zajlottak, akik valamilyen formában aktívan részt vesznek a közéleti és a politikai életben. Az interjúk tematikája az alábbi volt:

- Személyes blokk;
- Szervezeti blokk;
- Demokrácia,- közélet-, politikablokk;
- Ifjúságpolitika-blokk;
- Jövőképblokk.

Politika árnyalatai

A politika meghatározása kapcsán a legtöbben az asszociációknál és fókuszcsoportoknál tapasztalható negatív viszonyrendszert említették:

„A politika a társadalom számára egy negatív jelentéstartalommal bíró entitás, amelytől jobb megtartani a kellő távolságot.” (Lajos²⁷); „... a magyar emberekben van egy nagyfokú ódzkodás a politikai szervezetektől, pártoktól, politikai ifjúsági szervezetektől. Amikor azt mondjuk, hogy politizálunk az alapvetően - éppen emiatt - egy negatív konnotációval bíró valami...” (Imre)

Ugyanakkor úgy látják, a politikát nem lehet kikerülni akkor, ha az ember közügyekkel szeretne foglalkozni. „A politika egy szűk körnek a társadalomra gyakorolt hatása, ami behálóz mindent.” (Zsuzsanna). Az individuális közeg megfelelő működtetéséhez szükség van a politikai ügyekben való részvételre. Az egész nem más, mint az érdekebecsatornázás egy módja, önérdekek megjelenésének színtere.

A hatalom említése is többször felbukkant: „A politika akárhogy is nézzük, az egy hatalomkonstrukció. Nyilvánvalóan arra megy ki a „játék”, hogy valamikor hatalomra akar egy szervezet jutni.” (Anita) Érdekes módon a politika szó meghatározása kapcsán a legtöbben másokra, más fiatalokra utalva beszéltek róla, mintha távolítanák maguktól vagy a politikát, vagy a negatív attitűdöt, vagy akár mindkettőt.

„Politika alatt a legtöbb fiatal a pártpolitikát érti. Tehát a pártok versengését, a kormányzati és parlamenti munkát. Ez a szféra az, amit elutasítanak. Nagyon rossz véleménnyel vannak a mi politikai elitünkről és el is utasítják őket. Nem bíznak bennük.” (Miklós) „És azért a politika meg a politikus, mint olyan rendelkezik egy nagyon rossz konnotációval az emberek fejében. És ez a fiatalokra is nyilván nagyon igaz, ami további problémákat gerjeszt.” (Petra)

Azonban ne felejtsük, el ezek a fiatalok, aki részt vettek az interjúkban, egytől egyig erőteljes közéleti, politikai vagy egyéb egyetemi aktivitást folytatnak. Ilyen módon óhatatlanul kapcsolatba kerülnek a közélettel, nagyobb rálátással rendelkeznek a politikai folyamatokra. Azáltal, hogy valamilyen szinten, de részesei a politikai életnek, másokat kevésbé aktívnak és távolságtartónak érezhetnek.

Szocializációs ágensek

A párthoz való csatlakozás, illetve aktivizmus létrejöttében kiemelkedő szerepet tulajdonítanak a családnak. A politikai szocializációt érintve különböző hatások és ágensek emelkedtek ki, amelyek az interjúalanyok életében jelentős szerepet játszottak, ám alapvetően a család helye és szerepe jelent meg. „... a legtöbb ember, aki közvetlenül kapcsolatba kerül valamelyik párttal, szervezettel, annak általában családi vonatkozásai is vannak.” (Lajos) Az oktatási rendszer szerepe – akárcsak a fókuszcsoportoknál – a mélyinterjúk során is megjelent. Ennek kapcsán fontos az abszolút pártatlan hozzáállás és valójában ne a „ráerőltetés”, csupán a lehetőségek felvillantása történjen.

„Egy felsőoktatási intézményben szerintem nem kellene semmilyen állást foglalni, esetlegesen egy oktatónak, illetve egy politikai intézménynek sem. A politikai szocializációban nem az a feladata, hogy irányt

27. Az anonimitás megőrzése érdekében nem közlöm az interjúalanyok eredeti keresztneveit, hanem egy ugyanolyan nemű emberre vonatkozó keresztnevet használok.

mutasson neki, hanem csak ha gondolja, lehetőséget adjon arra, hogy kapcsolatba kerüljön vele, ha nem, akkor pedig ettől függetlenül, csak a tanulmányaira tudjon koncentrálni.” (Ákos)

Vannak olyan tapasztalatok, amelyek arra utalnak, a család meghatározó szereppel bír a politikai tudat formálása szempontjából, ám ez a hatás nem elsődlegesen meghatározó. Egy ugyanazon családi fészekből induló testvérpár például homlokegyenest más életpályát futhat be, politikai orientációjukat és aktivitásukat tekintve teljesen más képet mutathat.

„A bátyám például egy olyan vidéki városi környezetben él, ahol teljesen mások az értékek, és én azt látom, hogy ő csak arra vágyik, hogy így menjenek a dolgok, őt hagyja békén a közügy, hogy megvannak a saját tervei, saját kis élete.” (Anita)

Tehát amennyire a család formáló hatása fontos, annyira benne vannak ebben a rendszerben az egyénhez kapcsolódó, őt érő egyéb hatások, illetve alapvető adottságok. Nem feltétlenül igaz, hogy az ugyanazon családban felnőtt gyermekek ugyanolyan vagy hasonló érdeklődést, hozzáállást tanúsítanak a politikához. A habitus és az egyéb ingerek szerepe feltehetően bír annyira befolyásoló erővel, mint az elsődleges szocializációs ágens.

Fiatalok és az apátia

Először is éles kritikát, megdöbbenést fogalmaznak meg a fiatalok politikával kapcsolatos aktivitását illetően: *„A politika szótól teljesen irtóznak, így a parlamenti, és pártpolitika sem érdekli annyira őket. Megdöbentőnek tartom a teljes nihilizmust.”* (Mátyás). A fiataloknál is tapasztalható apátiára és közömbösségre vonatkozóan az egyik elképzelés szerint az előző rendszerek negatív örökségéről beszélhetünk, vagyis egy olyan hosszabb szocializációs folyamat hat még jelenleg is, amelyet szüleinktől és az ő szüleiktől örököltünk. *„89 előtt volt egy pártállami diktatúra, amiben sajátos volt a politika, és az azzal való foglalkozók köre, és ezért az emberekben alapvetően kialakult egy távolságtartás a politikától. Ezt némiképp megtörte a ,90-es évek elején az a hangulat, hogy a nagy rendszerváltásra, és a demokráciára volt egy eufórikus várakozás. (...) Kiderült, hogy azért mégsem olyan könnyű azt a jó helyzetet előállítani. Ezért az emberek visszanyúltak ahhoz a képzethez, hogy a politikától teljesen mindegy, hogy milyen rendszer van, mindig jó távol tartani magad, nem érdemes túl nagy várakozásokat vele szemben felállítani.* (Lajos)

Az egyetemeken való politizálás hiánya, illetve a rá való igény többször szóba került.

„Szerintem a hallgatókat érdekli a nagypolitika, a közélet, mert ha csak megnézzük a facebookon, hogy hány politikával kapcsolatos cikket raknak ki, vagy hányan beszélgetnek erről, akkor kiderül, hogy az érdeklődésük megvan rá, de az egyetemen belül nem szeretnek vele foglalkozni.” (Ákos)

A résztvevő hallgatók többsége szerint nagyon fontos lenne már az általános iskola folyamán az aktív, felelős állampolgár feladatrendszerének az elsajátítása, néhányan úgy látják, igény is lenne rá. Az információhiányt egyik lehetséges okként jelölték meg, amely nagyban felelőssé tehető a politikával kapcsolatos érdektelenségért.

„Az emberek nincsenek tisztában magukkal, a helyzetükkel, az őket körülvevő történésekkel, magával a világgal. Hogy mi hogy működik. Sokszor szűk a látókör, nem tud túl lépni a saját határain, a saját elképzelésein, a saját maga által vallott elveken.” (Péter); *„Hihetetlen információhiány van, fogalmuk nincs a való világról. Ez az iskolarendszer működésének hibája, hogy nincsen párbeszéd, nincsen interakció, nincsen tapasztalat. Nem történik felkészítés, ezek a készségek nem egy perc alatt változnak.”* (Zalán)

A tájékozottság hiánya, ezzel együtt a nagyfokú érdektelenség és nihilizmus is szembetűnő. Az interjúalanyok érzékletesen rámutatnak tehát a hazánkban tapasztalható politikától való elhatárolódásra és távolságtartásra.

A politikával kapcsolatos érdektelenség változtatására vonatkozóan leginkább az oktatási rendszer szerepét és felelősségét jelölték meg. A vitakultúra fejlesztése, a közéletről folytatott szabályozott diskurzus lehetne az az út, amely hozzájárulhatna az apátia felszámolásához.

„Igazából szerintem az, hogy a közéletben részt vegyünk, az egy olyan természetes dolog, minthogy a csecsemő anyatejet szív. Ezt meg is kell tanulni... Ha megtanulod, hogy mi ez, és hogy működik, akkor már sokkal jobban magadénak érzed.” (Ákos)

Aki nem érdekelt, nem jártas valamiben, az nem is foglalkozik a számára átláthatatlannak, bonyolultnak tűnő dologgal, hanem legyintve túllép rajta. Ám, ha valakit emocionális alapon érdekeltté teszünk, akkor magánénak fogja érezni a közügyeket és a politikát, tehát foglalkozni fog vele, érdeklődővé, aktívvá válik. Ez lenne tehát az elsődleges cél.

Összefoglalva tehát elmondható az, hogy a fókuszcsoportoknál és az egyéni mélyinterjúknál az asszociációs válaszokhoz hasonló mintázat rajzolódott ki a politikához való viszony tekintetében. A politika és a közélet világa ugyanakkor élesen szétválk a megkérdezett hallgatók körében azzal együtt, hogy az utóbbit általában negatív jelzőkkel ruházták fel. A politikát jellemzően távoli világként érzékelik, amelyben a legtöbb állampolgár nem igazán akar aktívan tevékenykedni. Egyértelmű problémaként jelent meg a politikai érdektelenség. A központi maghoz kapcsolódó korrupciós válaszok megjelenésével egy zárt és manipulációs közeg képe villant fel, amelyben a bonyolultság vonásai is tetten érhetők. A hazugság, illetve hazugsággal kapcsolatos kijelentések kevésbé domináltak, a szélsőségesen markáns megfogalmazási mód halványabban, árnyaltabban jelent meg. A család meghatározó, elsődleges szerepe több ponton is szépen kirajzolódott, míg az oktatási rendszer flexibilisebb hozzáállása a politikai élet kapcsán igényként jelentkezett. A felelősség szerepe élesen kirajzolódott egyrészt az egyén oldaláról nézve, másrészt az intézményes felfogásmódot és hozzáállást tekintve.

KONKLÚZIÓK

A bemutatott kutatás eredményei alapján megállapítható, hogy a magyar egyetemi és főiskolai hallgatók politikai érdeklődése alacsonynak mondható, némileg emelkedett azok aránya, akik távol tartják magukat a politikától. Úgy tűnik, a politikai affinitás szintje mintha csökkenne, erősödni látszik az érdektelenség és apátia. A fiatalokat továbbra sem foglalkoztatja a politika. Megerősödni látszik az, hogy a fiatalok negatív dolognak tartják a politikát, ezzel együtt úgy érzik, nincs beleszólásuk a politikai ügyekbe, elutasítják, elfordulnak a politika világától.

A politika fogalmával kapcsolatban jellemző a negatív vonulat. A politika szociális reprezentációja alapvetően a hazugság, mint központi mag fogalma köré szerveződik. Ezzel összefüggésben a megtévesztés, csalás, átverés, képmutatás és korrupció is ugyanúgy megjelent, vagyis elmondható, hogy a reprezentáció legstabilabb eleme, ez határozza meg leginkább a politika reprezentációjának jelentését. Szorosan hozzátartozik a hatalom kategóriája. Látható, hogy az asszociációk egyrészt negatív emóciót fejeznek ki a hazugságra utalva, másrészt semleges, leíró szavakat. A semleges leíró szó, amely többek között a kormányt, az országgyűlést, a parlamentet takarja, de ehhez tapadva a negatív jelzők is kiemelkedő szerephez jutottak.

A politika szociális reprezentációjával kapcsolatban konszenzusról, egyetértésről és stabil kognitív szervezettségről beszélhetünk. Megalapozott reprezentáció jelent meg, a magyar egyetemisták és főiskolások politikarepresentációja egységesnek tekinthető. Negatív emocionális tartalom detektálható, amely a rendszerváltás után több mint két évtizeddel a nagyfokú kiábrándultságról tanúskodik. Az asszociációs válaszok szimbolikusan is kifejezik azt a távolságot, amely a hallgatók és a politika világa között érzékelhető. Azzal, hogy a politikára csalásként, átverésként gondolnak, tükrözi a pártok, a politikusok munkájában való alacsony bizalmat. Elégedetlennek, becsapottnak, kiábrándultnak érzik magukat, a politikától pedig igyekeznek elhatárolódni. Ugyanakkor úgy tűnik, az egyetemisták és főiskolások egy része bizonytalanul, ambivalens módon kötődik a politikához, egyszerre elutasítja, ugyanakkor keresi is a kapcsolatot. Megvan az illúzió, hogy dönthet, ám kétséges, hogy történik-e bármilyen érdemes-e foglalkozni vele, frusztrációs helyzettől beszélhetünk. A politikával kapcsolatban negatív emocionális világ és irányultság tükröződik, amely éppen érzelmi töltete miatt akár cselekvési affinitáshoz is vezethet.

A politikáról való gondolkodás kapcsán hasonló mintázatot tapasztalhatunk a fókuszcsoportok és a mélyinterjú alanyainak véleményét megvizsgálva, hiszen a legtöbben negatív attitűdről számoltak be. A politikáról azt gondolják, hogyha valaki kapcsolatba kerül vele, az utakat zár el a későbbiek során önmaga előtt, emiatt sokan tudatosan távol tartják magukat tőle. Stigmaként jelenik meg, amelyhez hozzákapcsolják a kapcsolati tőke fontosságát, illetve az asszociációs válaszokhoz hasonlóan a korrupciót. Az információhiányt és a kizártságot érzékelik, emellett a politikát néhányan a pártpolitikával azonosítják. A hallgatók körében az előre leosztott feladatok és szerepek kiábrándultságot hoznak magukkal. Úgy érzik, a politikával foglalkozni frusztráló, ám mindenképpen szükséges.

Negatív elem az egyetemi és főiskolai hallgatók körében a társadalom részéről tapasztalt passzivitás és érdektelenség. Jellemző szerintük a Pató Pál úr-féle gondolkodásmód és a társas felelősség megoszlásának problémája. Hiányolják az állampolgári aktivitást, amely tapasztalataik szerint a négyévenkénti választáson való részvétel elmulasztása során is meg jelenik. A politika konfliktusokat szül a családban, a kortárs csoportokban, emellett az oktatás során sok esetben tabuként kezelik. A politika kapcsán a változás szükségességét említették, politikai oktatásra lenne igény az iskolákban. A jó állampolgárokká váláshoz vezető út legfontosabb mérföldköve a család, a szülők, következő az oktatás, mindemellett hangsúlyos a flexibilitás,

a körülményekhez való megfelelő alkalmazkodás és a nyitottság, hogy a tapasztalatokat kellőképpen integrálni lehessen.

Kutatásunk során a politika negatív konnotációját tapasztaltuk. A politikát nem lehet kikerülni, szükség van a politikai ügyekben való valamilyen szintű részvételre. Az előző rendszerek negatív öröksége napjainkig érzeteti hatását, a politizálás hiánya érzékelhető, sürgetővé vált az aktív, felelős állampolgár szerepének el-sajátítása. Az információhiány pótlásának legfontosabb intézményes kerete az oktatás kellene hogy legyen. Ennek megvalósítása nagyban hozzájárulhatna ahhoz, hogy a politikával kapcsolatos érdektelenség, kö-zömbösség és elutasítás felszámolhatóvá váljon. Az oktatási intézményekben a közügyekkel és a politikával való foglalkozás lehetősége hangsúlyos, ám mindez ne rákényszerítéssel, hanem az egyén érdeklődéséhez és habitusához idomulva, vonzó alternatívák felkínálása által történjen.

IRODALOM

- Bauer Béla – Szabó Andrea (2005) (szerk.): *Ifjúság2004 Gyorsjelentés*. Budapest, Mobilitás.
- Bauer Béla – Szabó Andrea (2009) (szerk.): *Ifjúság2008 Gyorsjelentés*. Budapest, Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet.
- Erős Ferenc – Murányi István – Jana Plichtová – Varga Rita (1997): A társadalmi átalakulás és a demokrácia szociális reprezentációja öt posztkommunista országban. *Politikatudományi Szemle*, 1997/4, 5–26.
- Gazsó Ferenc – Laki László (2004): *Fiatalok az újkapitalizmusban*. Budapest, Napvilág Kiadó.
- Körösi András (1997): Politikai kultúra Magyarországon. *Szociológiai Figyelő*, 1997: 1–2. szám, 86–99.
- Laki László – Szabó Andrea – Bauer Béla (2001) (szerk.): *Ifjúság2000 Gyorsjelentés*. Budapest, Nemzeti Ifjúságkutatási Intézet.
- László János (1998): Szociális reprezentáció. *Magyar Pszichológiai Szemle*, LIII (37), 5–6, 59–70.
- László János (1999): A szociális reprezentációról. In: Béres István – Horányi Özséb (1999) (szerk.): *Társadalmi kommunikáció*. Budapest, Osiris Kiadó, 129–138.
- László János (2005): *A történetek tudománya: Bevezetés a narratív pszichológiába – Pszichológiai Horizont*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó.
- Moscovici, S. (2002): *Társadalom–lélektan*. Budapest, Osiris Kiadó.
- Orosz Gábor – Fülöp Márta (2007): Középszkolások versengésről alkotott szociális reprezentációja: a gazdasági oktatás és a nem szerepe. *Alkalmazott Pszichológia*, (9) 3–4. 46–70.
- Pataki Gyöngyvér (2013): A kocka el van vetve... Közéleti víziók a Debreceni Egyetem kollégistái körében. *Kultúra és Közösség*, IV. évf., 2013/II. szám, 81–107.
- Stumpf István (1995): Ifjúság, politikai részvétel, pártpreferenciák. In: Gazsó Ferenc – Stumpf István (1995) (szerk.): *Vesztesek: ifjúság az ezredfordulón*. Budapest, Ezredforduló Alapítvány, 110–121.
- Szabó Andrea – Kern Tamás (2010): A szakmai képzésben részt vevők értékpreferenciái és politikai rokonszenvai – kvalitatív megközelítés. *Új Ifjúsági Szemle*, VIII. évf., 4. szám, 2010 tél, 5–35.
- Szabó Andrea (2011): *A politika iránti érdeklődés a felnőttek és a fiatalok körében: Az Ifjúság kutatási sorozat és a DKMKA MVP 2010-es tavaszi kutatási eredményeinek összehasonlítása*. <http://www.valasztaskutatas.hu/eredmenyek/kutatas-jelentesek/rkkutjel/politika-iranti-erdeklodes/view> Utolsó letöltés: 2013. 11. 29.
- Szabó Andrea – Kern Tamás (2011): A magyar fiatalok politikai aktivitása. In: Bauer Béla – Szabó Andrea (2011) (szerk.): *Arctalan (?) nemzedék: Ifjúság 2000–2010*. Budapest, Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, 37–80.
- Szabó Andrea – Oross Dániel (2012): A demokratikus részvétel tendenciái a magyar egyetemisták és főiskolások körében. In: Szabó Andrea (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók 2012, Apátia – Radikalizmus – Posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében I*. Szeged, Belvedere Meridionale, 65–109.
- Szabó Ildikó (1991): *Az ember államosítása. Politikai szocializáció Magyarországon*. Budapest, Tekintet Könyvek.
- Szabó Ildikó – Örkény Antal (1998): *Tizenévesek állampolgári kultúrája*. Budapest, Minoritás Alapítvány.
- Szabó Ildikó (2009): *Nemzet és szocializáció. A politika szerepe az identitások formálódásában Magyarországon 1867–2006*. Budapest, L'Harmattan Kiadó.
- Ujhelyi Adrienn (2011): *Online csoportok kívülről és belülről. Az internetes közösségek szociálpszichológiai vizsgálata*. ELTE PPK, PhD Disszertáció, http://pszichologia.phd.elte.hu/vedesek/Ujhelyi_Adrienn_disszertacio.pdf Utolsó letöltés: 2013. 11. 11.
- Vicsek Lilla (2006): *Fókuszcsoporthoz. Elméleti megfontolások és gyakorlati alkalmazás*. Budapest, Osiris Kiadó.
- Wagner, W. – Duveen, G. – Farr, R. – Jovchelovitch, S. – Lorenzi-Cioldi, F. – Marková, I. – Rose, D. (1999) Theory and Method of Social Representations. *Asian Journal of Social Psychology*, 2, 95–125.o.